

מלחמת דוד וגולי* (שמואל א' ט"ז-י"ח)

מאת

אביתר מרינברג

סיפור קרב דוד וגולי הוא אחד הסיפורים המפורסמים והיפים בתנ"ך. רבים כבר עמדו על הבעיות הרבות שמתעוררות מתוך רצף הסיפורים המסופרים בספר שמואל בעניין זה. הפרשנים המסורתיים נדחקו מאד בנסיגנותיהם למחץ בעיות אלו. שיטת ביקורת המקרא התייחסה לסיפור זה ע"י חלוקתו למקור קדום ולחוספות מאוחרות יותר. בדעתי להתייחס כאן, בעיקר, לשיטת הביקורת ולנסות להציע פתרון לבעייה סבוכה זו.

הפתרון אותו אציע מסתמך על פתרונות קודמי, ואף אם דברי לא יהיו חידוש לאחריים, אולי אוכה לחדש לרבים אחרים ולהאיר סיפור זה מוויות חדשות.

הבעיות והפתירות בסיפור:

כבר בקריאה ראשונית של הסיפור צננה ועולות סתירות. הסתירה המרכזית והידועה בסיפור היא השאלה: האם הכירו שאול ואבנר את דוד לפני הקרב עם גולי, או שמא היה זו פגישתם הראשונה.

לפני תחילת סיפור גולי מתואר דוד כננו האישי של שאול ונושא כליו: "ויבא דוד אל שאול ויעמוד לפניו ויאבהו מאד ויהי לו נשוא כלים: וישלח שאול אל ישי לאמר יעמר נא דוד לפני כי מצא חן בעיני: והיה בהיות רוח אלהים אל שאול ולקח דוד את הקנוו ונגן בידו ונחח לשאול וטוב לו וסרה מעליו רוח הרעה" (שמואל ט"ז כא-כג).

בהמשך, במהלך סיפור גולי, מתואר דוד כרועה צאן המגיע לשדה הקרב בצורה מקרית: "וידוד הוא הקטן ושלשה הגדלים הלכו אחרי שאול. ודוד הולך רשב מעל שאול לרעות את צאן אביו בית לחם. ויגש הפלשתים השכם והעבר וימתצו ארבעים יום" (שם י"ז, י"ח-טו). עצם העובדה שדוד מגיע מאת הצאן מעוררת תמיהות. לפי התואר דלעיל היה דוד חיוני לשאול כל אימת שנחה על שאול "וידוד רעה". קשה להניח ששאול יאפשר לדוד ללכת לרעות את צאן אביו. נגינת דוד הייתה יומיומית: "ויהי ממתות ותעלה רוח אלהים רעה אל שאול ויחבא בחור הבית ודוד מנגן בידו כיום בינם והתגית ביד שאול" (שם, י"ח, ט). ואם

* במאמר זה אשתמש בכתיב המלא של השם "גולי" מטעמי נוחות כלבד.

"ויצא אחד מהנערים ויאמר הנה ראיתי בן ליישי בית הלחמי ירדע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה וכוון דבר ואיש תאר והי עמו" (שם ט"ז, יח). אף כי ברוך שבספוק זה יש הגזמה, שהרי נאמר ע"י אחד מהנערים, מופיעים כפסוק הבטויים "גבור חיל ואיש מלחמה". נפילות זו יכולה להאמר רק על אדם בעל נסיון כלשהו בקרבות. אם נכון הדבר שרוד מעולם לא השתתף בקרב, לא היה מעו הנער להשתמש בבטויים אלו לפני המלך. גם שאול מתייחס לרוד כבעל נסיון מסויים בקרבות, שהרי קשה לדמיין שמלך ינמח אדם חסר כל נסיון צבאי לנשוא כליו.

למרות זאת מתייחס שאול בפרקנו לרוד כנער, וגם דוד מודה שאין לו כל נסיון בשימוש בשריון ובכלי נשק: "ויאמר שאול אל דוד לא תוכל ללכת אל הפלשתי הזה לחלום עמו כי נער אתה והוא איש מלחמה מנעורי: ...ויתגר דוד את הרבו מעל למדוי ואל ללכת כי לא נסה. ויאמר דוד אל שאול לא אוכל ללכת באלה כי לא נפיתי ויסירם דוד מעליו" (שם י"ז, לג, לט). בתיאור הקרב לא ברור מה היה הגורם למוחו של גולית — האם היתה זו האבן או החרב: "יתקן דוד מן הפלשתי בקלע וכאבן ויך את הפלשתי וימהוה וחרב אין ביד דוד: ויקץ דוד ויעמד אל הפלשתי ויקח את חרבו וישלפה מתערה וימקתה ויכתה בה את ראשו ויראו הפלשתיים כי מת גבורם וינסו" (שם י"ז, נ-נא).

ביעות נוספות מהעוררות מחיזור האירועים לאחר הקרב: "ויקח דוד את ראש הפלשתי ויביאנו ירושלים ואת כליו שם באהל: ...ויאמר אליו שאול בן מי אתה הנער ויאמר דוד בן עבדך ישי בית הלחמי: ...וידי בבואם בשוב דוד מהכות את הפלשתי ותצאנה הנשים מכל ערי ישראל לשיר והמחלות לקראת שאול המלך בתפלים בשמחה וקשלישים: ותענינה הנשים המשחקות והאמין הקה שאול באלפיו ורוד כרבתי" (שם י"ז, נד-י"ח, ז).

מה הכוונה בבטוי "אָהָלוּ"? הרי דוד הגיע במקרה מאת הצאן, ולגמרי לא סביר שהיה לו אוהל באזור הקרב. מלבד זאת, מדוע רץ דוד לירושלים? ירושלים בתקופה זו עדיין אינה עיר המלוכה. שאול מולך בגבעת שאול.²

תוספת אנאכרוניסטי שנתכבה ע"י כותב בעל ידע היסטורי לקוי. כותב שראה את ראשו של גולית כירושלים והניח שראש גולית הובא לשם מיד לאחר הקרב. אם נחזקש ונאמר שאכן רץ דוד לירושלים, האם ניתן להגיד

2 חזרה לאמיה הכהן על הערתו-האחרת בענין זה.

3 שמו"ב ה', ג.

4 S.R. Driver, "Notes on the Hebrew Text of The Books of Samuel", I 17^a, Oxford.

University Press 1960

כן מה יעשה שאול כאשר ירעה דוד את צאן אביו? שאול ביקש מישי שיתן לו את דוד בנו, אם כי יכול היה להחזיק קרוד גם ללא הסכמת ישי. ואם אכן נהג שאול המלך בהגעות וביקש את ישי, לא ייתכן שייננה בסירוב על-ידי. העובדה שבנו נבחר כעוזרו האישי של המלך, ודאי הסבה ליעי קודת רוח רכה.

בעיה נוספת בענין זה מתעוררת בסוף הסיפור: אם היה דוד לכהחילה נושא כליו של שאול, מדוע כתוב בסוף הסיפור שוב "ויקחהו שאול כיום והוא ולא נתנו לשוב בית אביו" (שם י"ח, כ).

כשמגיע דוד לשדה-הקרב ומתפאר כינולחו לגבור על הפלשתי, הוא נשלח אל שאול ויצא בהסכמתו לחלום בגולית. לאחר מכן, מתברר ששאול כלל לא מכיר אותו: "זכראות שאול את דוד דוד יצא לקראת הפלשתי. אמר אל אבנר שר הצבא: בן מי זה הנער אבנר? ויאמר אבנר: הן נפשך המלך אם ידעתי: ויאמר המלך שאל אתה בן מי זה העלם: וכשוב דוד מהכות את הפלשתי ויקח אותו אבנר ויבאנו לפני שאול וראש הפלשתי בידו: ויאמר אליו שאול בן מי אתה הנער ויאמר קוד בן עבדך ישי בית הלחמי" (שם י"ז, נה-נח).

יש לשים לב ששאלת שאול מופיעה לאחר שני מצבים שונים לכל הפחות. בהם נפגשו שאול ורוד: לאחר הפגישה בה היה רוד נגנז האישי, ולאחר הפגישה בה הוכא דוד הנער לשאול, קיבל ממנו את מדוי ונשלח להתמודדות. האם הגיוני שבפגישה זו של שאול ורוד, לא שאל שאול את דוד מי הוא ומהיכן הוא? עצם המפגש בין שאול לקוד בסערת הקרב מעורר שאלות נוספות: מדוע הוכא דוד לשאול? האם כל נער שהגיע לשדה הקרב והתברב ככישוריו נשלח "להטריד" את המלך? ומדוע נותן לו שאול את מדוי? האם סביר שמלך יתן את שריונו לרועה צאן הרכב?

שאלה נוספת היא גיש האזניות שמגלה כאן שאול: הרי מפלה בקרב זה היתה גורמת לשיעבוד עם ישראל לפלשתיים כהכות גולית: אם יוכל להלחם אתי והפני והינני לכם לעבדים ואם אני אוכל לו והכיתיו והייתם לנו לעבדים רעבתם אותנו" (שם י"ז, ט). ויפה כתב הארכונאל: "אין הסכים שאול וכל עבדיו שילחם דוד עם גולית גבור החיל בהיותו נער ורך ולא נסה ללכת במלחמה? ואיך היו חללים תשועת ישראל על ידו, שאם יהרוג גולית את דוד כמו שהיה ראוי כפי המנהג הטבעי שישתעבד ישראל כלו אל הפלשתיים? ואיך שם שאול כל ישראל עמו בסכנה עצומה כואת ויבטח על גבורת נער ומקלו בידו וחמשה חלקי אבנים?".

תיאורו של דוד, כנער רועה צאן המגיע לשדה הקרב מתוך סקרנות "ילוחית" משות, מעורר תמיהות. כאשר ביקש שאול מעבדיו שימצאו לו איש מנגן:

שחוליה רץ רוד לבית לחם, הניח שם את כליו, ומשם יצא לעבר ירושלים כשבידו ראשו של גולית?
 ואם נסבור שאכן עשה זאת דוד, היכן היתה פגישתו עם שאול? האם היתה בירושלים? מה "חיפשו" שם? ואם אכן היתה פגישתו זו בירושלים, מתי שרו הנשים? שירת הנשים חייבת היתה להתרחש לאחר פגישת דוד ושאול ופרסום שמו של דוד ברכיב. ואם פגישתה זו היתה בירושלים, למה מתכוונת הכתוב באומרו: "ויהי כבואם בשוב דוד מהכות את הפלשתים"? מהיכן באו ולהיכן הלכו? והיה ולאמר שלא היתה פגישתה זו בירושלים, מדוע מספר לנו הכתוב על ריצת דוד לירושלים?

זמורה לאחר הקרב מציע שאול את מרב בתו לדוד. דוד כה מופתע מההצעה, עד שהצעה זו נופלת ומרב ניתנת לעריראל. מדוע מופתע דוד? הרי עוד בטרם יגיש לקרב נאמר לו: "...והיה האיש אשר יפגש יקשורנו המלך לשך גדול ואת בתו יתן לו ואת בית אביו יעשה חפשי בישראל" (שם י"ז, כה). סביר להניח שלמרות ההבטחה ייאלץ הדוכיח להוכיח את גבורתו שנית, כפי שעשתה רוד עבור מיכל בתביאו מאזי; עולות פלשתים, אבל קשה להניח שפליאה זו תהיה כה רבה עד שלא ישא את בת המלך.

כתוארו האירועים שלאחר הקרב מתברר ששאול חשש מקוד פגמים רבות מאזי, הרבה מעבר למקובל: "ייהי שאול עון נעוין קרן את דוד מהיום תהוא והלאה" (שם י"ח, ט). "ונרא שאול מלפני דודי" (שם, פס' יב). "וירא שאול אשר הוא משכיל מאד וילך מפניו (שם פס' טו). "וילאף שאול לרוח מפני דוד עוד ויהי שאול אריב את דוד כל הימים" (פס' כט). מדוע חזר המקרא פעמים כה רבות על אותו עניין?

בכל השאלות הללו ננסה לדון כעת.

המטרונות הפיזיות:

אין בדעתי להרחיב כאן בשיטות הפיזיות בעניין זה. רוב המפרשים משתמשים במדרשים שונים כדי לתרץ את הסתירות, ולא הולכים בדרך הפשט כפי שאנו מגדירים אותה כיום. כדוגמה אביא כאן ונוקא את הפירוש המודרני של יהודה קיל ב"דעת מקרא", פירוש השואף לפרש על דרך הפשט, ויכול הקורא לעיין בשאר המפרשים הקלאסיים, ההולכים בדרך דומה.

"בן מי זה הנער — על שאלתו זו של שאול המהו ראשוני ראשונים ואחוזני אחרונים, ושאלו: כלום לא הכיר שאול את הנער שנגן לפניו ושימש לו נושא כלים ואף אהבו עד מאד. ועוד שאלו: אם אכן לא הכירו מקודם, כלום לא היה מקום לכרר אם ספור מלחמתו של דוד ביהארי ואת הדב' (הנוכח בפניו של דוד שלוש פעמים), אם נכון הוא, או אינם אלא דברי רוב של נער המבקש

5 או שמא מאחיים: ראה שמרי' י"ז, כז; שמרי' ג' י"ד.

הרפתקאות מלחמה? ובעיקר קשה כיצד הטיל שאול על נער שלא ידעו, משימה אשר תוצאותיה היו עשויות לתרץ את גורל העם כלו וגם את גורלו שלו: ואם אני אוכל לו והכיתי והייתם לנו לעבדים ועבדתם אתי: ולא עוד, אלא ששאל מלכיש בעצמו את הנער (הבבלי ידוע לו!) את מדע — כלומר: את ברי מלכותי: ומוסר בידיו את כלי נשקו המלכותי?
 אך כאמת הכיר שאול את דוד יפה, ולפיכך לא שאלו כאשר שוחח אתו מי הוא, והשיחה הארוכה ששוחח שאול עם דוד אינה אלא עדות לאהבה שרתה שאול אליו... וכן פירשו ששאלו זו של שאול היתה מרונת לבעיה שהטרידה כשעה זו את שאול והיא, אם הגון הוא למלכות: "ואהו מתנהג בתכסית מלכות, אמר שאול: אם בא ממשפחת פרץ — מלך יהיה, שהמלך פורץ גור לעשות לו דרך ואין ממתין בידו, ואם ממשפחת דוד בא — חשוב יהיה ועוד ממתבר שמחמת קנאותו בדיד, למראה נצחוננו על גולית, שרתה עלי' ידח רעה' שכח את שם דוד ואת שם אביו".

לאלה המבקשים למצוא פתרון על דרך הפשט, יהיה קשה לקבל פירוש זה. אנסה להציע פתרונות אחרים לבעיה, פותרונת שאינם בדרך הדרש.

נוסח הרגום השביעי:

בנוסח B של הרגום השביעי, שהוא הנוסח המקובל כמהימן, חסרים מספר קטעים משמעותיים ביותר מתוך הפורקים בהם אנו זנים. הקטעים המרכזיים החסרים הם: בפרק י"ז פסוקים יב-לא ומפוסק י"ה עד אמצע פסוק ו' בפרק י"ח המסתמים במלה "הפלשתים".

מקוראת גירסה זו מצטייר סיפור אחר לגמרי, סיפור בו כמעט ואין סתירות. דוד נמשח למלך ע"י שמואל בקרב אחיו. בעקבות משיחת דוד עוזבת רוח ה' את שאול ושרוה עליו רוח רעה. שאול מחפש מנגן, וכך מגיע דוד לבית המלך ונבחר לנגן ונושא כליו של שאול. כאשר פורצת המלחמה עם פלשתים מגיעים שאול ודוד יחד לשרה הקרב. דוד רואה את מצוקת שאול והעם, ואז מתגרב דוד ללכה ולהלחם בפלשתים. שאול נותן לו את מדיו — שהיו מכני הוא את דוד ובוטח בו — מדוי המלך אינם נוחיב לדוד ואז משתמש דוד באבן ומכה את גולית. דוד שם את כליו באהלו שהיה בתוך מחנה הלוחמים, וצועד לירושלים עם ראש גולית, או יוצאות לקראתו הנשים המחוללות.

ע"י גירסה זו נפתרות כמעט כל הבעיות: שאול חוזר מכירים זה את זה,

6 "דעת מקרא" לשמואל א' י"ז, נה, מפורש ע"י יהודה קיל.
 7 השתמשתי בנוסח מתוך: 1950; Stuttgart, Editit Alfred Rabl's, Septuaginta.
 "Notes on the Hebrew Text of The Books of Samuel", Driver.
 "הרגום השביעי בעברית", היים שלי, בחסות "חברתה לחקר המקרא".

In that chapter it is generally agreed that the omission leaves a continuous, and therefore original text.

ציטוט שגוי:

מגושת המגושת:
 תוספת ז: - עירגום ה-20 ->

לכא מתיריות.

מגושת המגושת:

סוכר מאוחד יוטר

שעלך בגושת המגושת ->
 מ"ט"ס: 2011.

פרופ' מ"צ סגל טוען שונה במקצת: לדעתו לא ייתכן שהחלקים הנוספים המצויים בנה"מ נוספו ע"י סופר מאוחר, ושהוספה הקדום יותר הוא של תה"ש. לחיזוק טענתו הוא מסתמך על הרצף הלשוני, וכן על דברי הכוז והקצף ששופך אליאב על דודי. לדעת סגל אף סופר לא היה מעז להוסיף דברים אלא אחרי שכבר נמשח דוד למלך. על הטענה שהמתרגם השמיטי קטעים בני ליישוב את המתורות, אומר סגל: "גם דעה זו אינה נכונה. בקורת חריפה כזו היא זרה לרוח התמורות של המתרגמים בעלי הדע, ואולי גם נשגבה מבינתם". סגל פותר את הבעיה ע"י טענה שהיו שני נוסחים כעם, אחד קצר ואחד ארוך. הנוסח הקצר נכתב בתחילה ע"י סופר שהשמיט מנוסח קדום שהיה ברשותו. את הקטעים הסותרים את פרק ט"ז אותו כתב בעצמו. הנוסח הארוך הוא פרי כתיבתו של סופר, שמצא את הנוסח הקדום והשלים את החסר לתוך הנוסח הקצר. לפני המתרגם היה הנוסח הקצר, וכמוסח המסורה התקבל הנוסח הארוך. (ראה תרשים בעמוד הבא).

בישה שונה, שמוכרה את שיטת סגל (אם כי אינה מפורטת די הצורך, עד כדי יכולת השוואה ברורה), מוצעת ע"י עמואל טוב: "על פי בדיקה של סכניקת התרגום לא נראה סכרי שהמתרגם השמיטי קטעים אלו, ולכן נראה שתה"ש משקף מסורה קצרה יותר של סיפור גולית. הקטעים שנוספו בנוסח המסורה משקפים גיסה אחרת של הסיפור על דוד וגולית. כה מוצגים דוד

13 שמו"א י"ז, בת.

14 "סופר שמואל", פרופ' מ. צ. סגל, הוצאת קריית-ספר ירושלים 1971, עמ' 16-15.

שהרי דוד הוא בן-בית אצל שאול; לדוד יש נסיון כלשהו בקרבות; שאול מכיר את דוד ולכן נחנן לו להלחם כפלשתי, וגם בעיית הנשים וירושלים קלה הרבה יותר.

בנוסח A של תרגום השבעים מופיע הסיפור כפי שהוא מופיע בנוסח המסורה. על אמירת הנוסחים השונים אין הדעות מוחלטות, אם כי נוטים לראות את נוסח B כמהימן יותר.

הנא דמטיע לכך שנוסח השבעים היה מקובל, מצאתי במשנה במסכת סוטה. משנה זו דנה בדברי העידוד שמדבר הכהן משונה המלחמה באוני העם לפני יציאתם לקרב. לקראת סוף דבריו אומר הכהן: "פלשתים כאו בצחוננו של גלית, מה היה סופו? לסוף נפל כחרכ ונמלו עמו".

מדוע מדגיש הכהן את ענין החרב כה הומת גולית? הרי כאן המקום והזמן להדגיש את עזרת ה' בנס של הריגת גולית כאבן! הווי סותרים דבריו את הפסוק "יחזק דוד מן הפלשתי בקלע ובאבן וכן את הפלשתי וימיתו וחרב אין ביד דוד" (שמו"א י"ז, ג). מאוד מסתב, שלחנא היה נוסח דומה לנוסח השבעים, נוסח בו חסר פסוק זה, כפי שנראה בהמשך.

אפשרוין מייחס את מרבית המשימות במסכת זו לרבן יוחנן בן זכאי, ואם כך הוא הדבר משמע שנוסח עברי הדומה לשבעים היה מוכר במאה הראשונה לפנה"ג.

היחס בין נוסח זה (תה"ש B) לבין נוסח המסורה (תה"מ) לא ברור. דעות שונות נאמרו בנרשאי. אביא כאן רק מדרג מייצג. טענת סמית' היא, שנוסח

8 ב Codex Vaticanus GR. 1209 הוא מהמאה החמישית. ב-A (אלכסנדריאנים) ניכרה השפעת רבות מן המסורת ההכנאפולית, ובספרים אחרים הוא מהווה עד מהימן למסורת זו. בתוך נוסח י" A ניכרת גם השפעת מנצ'ית רבות, בגון התאמת בין פסוק דודים, וכפר בן יש בר

המסורת הדמוניסטית ("הרגומי המקרא", פרק מבוא בפרשת חיים רבין הוצאת מוסד ביאליק ירושלים תשמ"ד, עמ' 94-93) על תה"ש A אצלנו אומר דודי: "The Greek translation of the added verses is very exact and must have proceeded from a later period, when the Hebrew text was fixed as at present." (Notes... p. 150)

9 משנה סוטה, פרק ח', משנה א.
 10 "מבואות לספרות התנאים", י.ג. אפשטיין, הוצאת מאגנס ירושלים 1957, עמ' 45-40.
 11 בין מצודי נה"מ: Smitt, Löhner, Cornill, Stade

Smith, Löhner, Cornill, Stade
 12 "The International Critical Commentary", Samuel I 17-18 by Henry Preserved
 13 "The International Critical Commentary", Samuel I 17-18 by Henry Preserved

14 "The International Critical Commentary", Samuel I 17-18 by Henry Preserved
 15 "The International Critical Commentary", Samuel I 17-18 by Henry Preserved

גבוהה למקור ולסגנון השמי שלו. אם היה זה נוסח ביקורת, היה דבר זה ניכר במקומות קשים אחרים, ולא כן הוא הדבר.

אנסה לברוק את הנושא ולהביע את דעתי, וישפוט הקורא. בנוסח B של התרגום לפרקים עליהם אנו דנים, יש שינויים רבים בהשוואה לנוסח המסורה.

נוסח המסורה	נוסח B
ט"ז, שו יאמר נא אדעו עבריך לפניך...	יאמרו נא עבריך לפניך...
רוח אלהים רעה	רוח רעה
כג רוח אלהים	רוח רעה
י"ז, יב-לא	---
לב אל ישול לב אדם עליו	...לב אדוני עליו...
לט ויתגור דוד את חרבו	ויתגור [שואל] את דוד את חרבו
יחל ללכת	יילך ללכת
מא	---
מג כי אחז בא אלי במקלות,	...במקל וכאביס
	ויאמר דוד אכן,
מו ונתתי פגז מנתה פלשתים	גורע [אמת] מכלי, ויקלל...
מח לקראת דוד, וימתה...	ונתתי פגזי ופגזי מנתה...
נ	לקראת דוד, [חסר הסימן]
נא ויקח את חרבו וישלפה מתפרה	--- הפסוק חסר ---
נד	יקח את חרבו
נז	נח
נה-י"ח ה	--- הקטע חסר ---
י"ח, ו יהי בבואם...ותצאנה...	ותצאנה... [חסרה ההתחלה]
ערי ישראל... לקראת שואל...	ערי ישראל... לקראת דוד...
ח...האלפים ועוד לו...	...האלפים, [חסר הסימן]
י-יא	---
יב...מלפני דוד, כי היה...	מלפני דוד, [חסר הסימן]
יז-יט	---
כא וחרו בו [כדור] יד פלשתים	או חרתה יד פלשתים בשואל
וכאמר שואל...תמתחן כי היום	---
כו...במלך, ולא מלאו הימים	...במלך, [חסר הסימן]
כז	מאה
כח...ומכל בת שואל אהבתו	...וכי כל ישראל אהבתו
כט...עור, ויהי שואל אויב...	...עור, [חסר הסימן]
ל	---
	הפסוק חסר ---

בישע 220.

- פגמסו המסורה.
- סיפור קדום המכיל את פרק י"א בספר:
-
- מגמסו המסורה
-
- סיפור כותב מ"ז מנחה
-
- תרגום ה-70 ----> ולוסיף מ"ז את המילים
-
- המתיישבים עם שיטתו.
-
- מגמסו המסורה
-
- ענין מנחה את הנוסח
-
- נוסח המסורה -----> הקדים, ומשכח אותו
-
- בנוח הנוסח העברי.

יבני הנוסח ים המתיישבים במסופוט

וגולית מחדש בחור הדמויות הפועלות בסיפור זה, ובניגוד למסופר בפרק ט"ז מוצג דוד כדור צאן בלתי ידוע¹⁵. אכן, הוכח בצורה ברורה למדי¹⁶, שהתרגום נעשה על יסוד נוסח עברי שאינו זהה לנוסח המסורה. למתרגמים עצמם לא היה גישה ביקורתית והם השתדלו לחתום את הטקסט שלפניהם ברמת אמינות מסוימת, דבר שנבע, בין השאר, מאמונה דתית.

דעו של גרינץ שונה: "הנכון הוא כנראה, שהשמות אלו נעשו ע"י מי שהרגיש בסתירות והסירן, והנוסח B של 'השבעים' נוח היה לו להביא סקסט כלי סתירות לפני הקורא הלועזי"¹⁷.

גם טענה זו אינה מוכחת. גרינץ מחלים מהעובדה שבמקומות בעייתיים רבים מאוד אכן מביא נוסח B את נוסח המסורה כפי שהוא, חוץ רמת נאמונות

15 "הרגומי המקראי" עמ' 91, ראה גם "ביקורת נוסח המקרא", עמנואל טוב, הוצאת מוסד ביאליק, ירושלים, 1989, עמ' 255-252.

16 ראה בציטוט שלעיל, מתוך "הרגומי המקראי", יכן ב"האדיאה ברבר קודשת הנוסח לאותיותיו וביקורת הטקסט", סנטס המתן, מתוך "המקרא ואמונתו", הוצאת דביר תשל"ט, עמ' 46; "לדמותה של מדרשות ספר מלכים המשחקת בהרגום העבכים", צמורה שלשי, "חובבי" נ"ט, חוברות ג-ד (ניסן-אלול תשי"ז), עמ' 302-249.

17 "מבואי מקרא", יגמ, גרינץ, הוצאת יכנה, 1972, עמ' 107.

כבר על סמך התבוננת כללית ניתן לראות שבעיות רבות שקיימות בהדימ נעלמו בתה"ש.
 [גב] גז במקום גיא (מקום שאינו קיים).
 [כז] מאת במקום מאתיים (מסוקים סתרים, ראה לעיל).
 [מג] כתה"ש גולית רואה שרוד נושא אבנים, בנה"מ ראה שאינו רואה את האבנים הללו.

[מז] בתה"ש מוכנס ביטוי פרשני עממי "צורע אתה מכלב".
 הבולים אחריים מובנים גם כן לאחר עיין קצר. הביטוי "ורח אלהים רעה" (סו, כג) מושמט, שהרי אין זה ביטוי יאהי.

ביטויים המביעים חששות המכרסמים בלב שאל המלך [ח, יב, כט]. מושמטים. וכן משתנה ביטוי המייחס לעגול רצון לנקמה [כא]. פסוק שמצדיק לכאורה את חששות שאול [ל], מושמט אף הוא.

בנה"מ לא ברור מי הולך אל מי במהלך הקרב — האם דוד או גולית (ראה פסוק מוח), ע"י השמטות שונות בתה"ש מכורר הענין — אין התקרבות ממשית של הלוחמים זה אל זה — דוד הורג את הפלשתי מטווח גדול [מא, מת], להאדרת הנס. בתה"ש מושמטים ביטויים קשים מנה"מ ויט, כא, כז, וכיטויים אחרים מתפרשים [נו, לב, לט, מז].

לכאורה קיימת סתירה בנוסח המסורה, בה לא ברור אם יש לרוד חרב משלו או שאין לו חרב כלל. הסתירה שנוצרה נראת ע"י תרגום לא מושלם של פסוק נא, נמרת לאחר מכן ע"י השמטת הפסוק שמעורר את הבעיה [נ, ושינוי נוסח [לט].

בעיה נוספת היא הסתירה שיש בנה"מ בין פס' ג ו-גא לגבי גורם מותר של גולית: חרב או אבן. סתירה זו מיושבת בתה"ש ע"י השמטת פס' ג. החזרה על העובדה שמכל אוהבת את דוד, ענין שהוא כשלעצמו ייחזאי בתנ"ך (אהבת אשה לגבר), צרמה כנראה לכותב נוסח הת"ש, ולכן שונה הפסוק [כח].

הבעיה אותה הזכרנו בקשר לזמן ומקום שירת הנשים, נפתרת ע"י השמטת תחילת הפסוק [ו] ושינוי השם משאל לדוד. כך מובן שיצאו הנשים לקראת דוד כאשר חזר לבדו ובדיו ראש גולית. גם ההשמטות של הקטעים השלמים מובנות. מושמטים שני הקטעים הגדולים עליהם דנו לעיל — י"ז יב-לא, וי"ז, מה — י"ח, ה, קטעים המציגים את דוד כרועה צאן אלמוני. פסוקים י-יא בפרק י"ח נחשדו כהכפלה שגורה של הסיפור ביי"ט, ט-י, ולכן הושמטו.

18 למרות שהשמטה זו אינה עקבית לאורך כל הה"ש, ראה שמו"א ט"ז, ט; י"ט ט.
 19 מעניינת בענין זה הקביעה הפסקנית של נמתי, קביעה הבאה ללא הסבר המניח את הדיפת: The Interpolation vv. 10.11 is a duplicate of 19.9-10 and is here certainly out of place."

פסוקים יז-יט בפרק י"ח מושמטים, בשל הכיטוי המזור שיש בהם ייחוי בעת תח", בשל הכיטול הפנימי שלהם (שהרי מִרְכָּב לא ניתנת לדוד אלא לעדראל), בשל הבעייתיות ההלכתית של נשואי דוד לשתיה אחיהם, ובעיקר בשל הסתירה שלהם לכתוב בשמואל ב' כ"א ח: "...ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדראל בן כוזבלי המחלתי". בהמשך למחיקת אלה מושמט גם הסיים של פסוק כא "בשמים תחתון בני הים".

גם כאן מוסק סמית את דברו ביחס לאי-מקוריות פסוקים אלו, ללא הוכחה בירור: a quite is made (Michael) is quite a proposition there made. As we shall see, the proposition there made is quite a new thing, and the form in which it is made shows entire ignorance of a previous similar proposal such as we have now before us.

סמית מסתמך על כך שבפסוקים שמדברים על מיכל אין כל אזכור של ענין מִרְכָּב, ולכן ברור לו שזו הפלה שגויה. כיום לא התקבל טענה כזו בקלות. אפילו ע"י הביקורתים ביותר מבין חוקרי המקרא.

הבול מענין נוסף בין הנוסחים המצביע אולי על גישה ערכיתית בנוסח הת"ש הוא הפסוק הבעייתי שיוזכר בהמשך — הפסוק שמוען שלא דוד הוא שורג את גולית אלא אלחנן בן יערי.

בתה"ש נוסח A מופיע פסוק זה כשם שהוא במסורה, אך בנוסח B (בחלק מהנוסחים), שונה השם ל"גורוליה החיזי" במקום "גולית הגיזי". למרות ששמות רבים שנו מסיבות שונות בתה"ש, שם כה טעון לא סביר שישונה ללא כוונת מכוון.

על סמך כל ההבדלים הללו, הבדלים המיישבים את רוב הבעיות, נראה שנוסח הבסיס של הת"ש מהווה עיבוד של נה"מ. נקודה זו נחזיב ונאמה בהמשך.

הצמתי — שני סיפורים קדומים:

הנקרא מעיד למינוי כאלף עדים שביחס לסיפור גולית רוחו מספר נוסחים בעם. למרות שבפרקנו נכתב בפירוש שגולית נהרג ע"י דוד, מופיע בשמואל ב' הפסוק התמוה: "וחרי עוד המלחמה בגוב עם פלשתים ויך אלחנן בן יערי ארזים בית הלחמי את גולית הגמי ועץ חניתו כמנור אורגים" (שמו"ב כ"א, יט). פסוק זה מתורגם אמנם בנישה מודרשית ע"י דברי-הזמרים, שם נאמר שאלחנן הויג את אחיך של גולית הגמי (דבה"א כ', ה), אך הסתירה בתוך ספר שמואל בעיניה עומדת.

20 עיין בבלי סנהדרין, דף י"ט עמוד ב'.
 21 יש לשער שהחזיק בדברי-הזמרים נצור ע"י כלובל במשעו של השם "לחמי" במקורות השונים, דוד היה בנו של יעשי בית הלחמי (שמו"א ט"ז, א), אלחנן היה אף הוא בית הלחמי (שמו"ב כ', יט), ובדברי הימים מסופר על "לחמי אחי גולית הגמי" (דברי"א כ', ה).

ר	ט"ז א	משיחת דוד.
ג	יג	משיחת דוד.
	י"ז א	דוד נבחר כמנגן.
	יא	התגרות גוליית.
	יד	דוד מגיע כסננה
	טז	שאת האבן, וטעגרב
	ל	שיוכל כגבור על גוליית.
	לב	דוד נכחם עם גוליית
	מ	בלי שקיבל אשור, ומנצחו.
	נג	כירושכים.
	נד	הצעת דוד לשאוכי,
	נה	דוד נכחם בגוליית.
	י"ח	מנצחו, וחוזר כבוד
	ו	שירת הנשים.
	ט	דוד מנגן, שאוכ
	יב	שטיב את חניתו.
	יג	שאוכ חושש מדוד,
	יד	ומנחמו לשר צבא.
	יט	שאוכ מציע לדוד
	כ	את מרב בתו.
	כ	אהבת מיכל כדוד
	ל	ונישואיהם.

ולכן, לפי שיטתם, ניתן היה לטעון שגוסם השבועים "קודם" (במידה זו או אחרת) לגוסם המסורה. לדעתי, לאחר שראינו את ההבדלים הלשוניים לפרטיהם, מוכח שהגוסם הבעייתי והתמרה יותר הוא נה"מ והגוסם בו הוסרו מרבית הבעיות הוא גוסם היסוד של תה"ש. כותב גוסם זה ייחס חשיבות דווקא לבחינה אחת של הסיפור, זאת שבה היה דוד המנגן (בעין סיפור מ). באותה מידה ניתן היה לייחס חשיבות דווקא לתיאור השני, בו דוד הוא רועה צאן אנונימי (ר).²³

²³ פירושו זה לסיפור נהנו "אחוזוני האתרוגים": בשני "גוליות" של להקה כוורת נאמר ידוד מלך ישראל, קם בבוקר לטייל, מרתקן וזאה המון שואג צועק "הצילו", בלי להשכח יותר מיהו, התייצב על המקום, חוץ משני גמלים נורו, עור לא ידעו אז מיהו".

בעקבות בעיה זו ניתן לשם לב לעובדה המתמיהה שבפרקנו, כאשר מוזכר הלוחם שעמד מול דוד, מופיע הכינוי "פלשתני" עשרים ושבע פעמים, ורק פעמיים מופיע הכינוי "גלית" (הפלשתני) שמו מגות". קשה להניח שלא מקור מוצק, היה מעו סופר לכתוב שלא דוד היה זה שהרג את גולית אלא לוחם אלמוני אחר, בניגוד לפרקנו ובניגוד למסופר כשדוד מקבל את תוב גולית מיד אחימלך הכהן (שמו"א כ"א, ט). יש להניח שרווחו בעם מספר גוסמים לסיפור זה.

כאשר נמלט דוד מפני שאול והולך אל אחיש מלך גת, מקום מוצאו של גולית, מודיש המספר שרתיעת הפלשתים מפניו היתה בשל עוצמתו ומעמדו בישראל, ולא דווקא בשל הריגת גיבורים (שמו"א כ"א, יב; כ"ט, ה). ייתכן אם כן שגם כאן באה לביטוי המחלקת האם אכן דוד היה זה שהרג את גולית. בפרקנו ודאי הוא שאכן היה זה דוד, למרות זאת ניכרים הבדלים גם בתוך שיטה זו.

אף את הסיפור בפרקנו ניתן להפריד לשני סיפורים שונים, בהם יש רעף מושלם, כך שלא ניתן להניח כלל בקיום הסיפור השני. הפרדה כה הדמונית מוכיחה שיש כאן שילוב של שני סיפורים מושלמים יחד, ולא סיפור שעליו מוספים קטעי מידע כמעט סמית וסגל. לסיפורים נקרא להלן סיפור ר שהוא ספור דוד הרועה, וספור מ שהוא ספורו של דוד המנגן. הסיפורים ניתנים להפרדה כך: (ראה, בעמוד הבא).

כפי שניתן לראות, יש בנוסח המסורה שני סיפורים נפרדים מושלמים. שאוחדו יחדיו.

עורך הספר ידע שלאחר קריאה נעימה לכך שיש לפיננו שני סיפורים שונים, ודווקא משום כך שילב את שני הסיפורים לאחד בלי לוחר על אחד מהם. כל הסתירות והשאלות נוצרו כמדוע, כתוצאה משילוב שני הסיפורים. בתפרדה חוותה, מתיישבות הסתירות. שני סיפורים אלה מגלים לנו שתי בחינות בידוד: האחת — דוד כאדם שגדל והתפתח בתוך המערכת השלטונית הקיימת, שם היה איש רוח (מנגן) ואיש מלחמה (מ). והשנייה — דוד כאדם שפרץ אל ההיסטוריה כאיש לא-ידידע ולא מפורסם, הופיע ברגע בו נזקקו לו והחלץ לעזרת העם תוך סיכון חייו (ר).

נוסח השבועים התפתח מנוסח עממי של הסיפור, נוסח מקוצר, שבו לא היו סתירות. התוקרים השונים לא דנו בהבדלים הלשוניים הקטנים בין הגוסמים.

²² לאחר כתיבת הסאמר ראיתי את שיטתו של עמנואל טוב בספר "ביקורת נוסח המקרא" שהוציאה לעיל. טוב מחלק אף הוא לשני סיפורים שונים במבנה טבלאי. בשיטתו בולט גישה בה אין אפשרות לקרוא אותם פסוקים בשתי גרסאות הסיפור. לענות דעתי טענה זו שגויה לחלוטין. ככל סיפור שנובר מפה לאוזן, גם בסיפור זה ודאי שדויו נקודות בהן הפכימו שתי הגרסאות. אחרי הכל — אלו הן גרסאות שונות של אותו אירוע ממשי, ולכן יש מקום להתייחס פסקים כהתאימים לשתי הגרסאות כפי שנהגתי.

דעה זו שלי מקבלת משנה חזקת בדבריה של ד"ר צפורה מלשיר: "קשה לראות אותו יצר מחליף תפקידים במיומנות כזאת, דורש את אשר לפניו עד לבלי הכר ומתרגמו על כל תניו ודקדוקיו... מסתבר יותר שהיה"ש למל"א (בתה"ש נקרא ספר שמאל "מלכים א'") היוו הרגום של סקסט עברי שוטף, הרגום המשקף מחזרה עברית שונה מאוד מנה"מ. מהחזרה זו היא פרי עיבוד של סקסט שלא היה שונה באופן מהותי מנה"מ, ובאה להתמודד עם החזרה והתכנים של סקסט זה, שחלולות חיבורו השאירו בו את רישומם העמוק"²⁴.

במאמרי זה לא באתי לטעון טענות ביחס לחלקים אחרים של ספר שמאל, ונוסח התי"ש עליו. כל כוונתי היתה לבדוק סיפור מיוחד זה, אם כי אין זה מן הנמנע שניתן ללמוד מסיפור זה, ולו במעט, על השתלשלות נוסח המסורה ונוסח התי"ש.

²⁴ לדמותה של מחזרת ספר מלכים המשתקפת בתרגום השבעים. צפורה מלשיר, "חובני" ני"ט, תבנית ג-ד. (נספח-אלול הע"ף), עמ' 302.

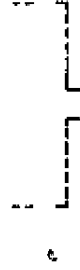
נוסח עממי זה של הסיפור התקיים אכן במקביל לנוסח האורך (בדומה לטענת פרופ' סגל וההוכחה מאמכת מונה), וממנו הורגם הרגום השבעים, תוך טאמנות למקור העברי.

הנוסח הארוך, המקורי יותר, התקבל כנוסח המסורה. חולק אני על פרופ' סגל בכך שלדעתי הנוסח הקצר – אותו נוסח שתורגם לאחר מכן ליוניות – מהווה מעין עיבוד של נוסח המסורה כפי שהוא, וזאת על סמך ההבדלים הרבים שמראים בבירור שזהו נוסח שבא לפתור בעינה שהיו קיימות בנוסח היסודי. אוסף עוד ואציין שכאשר ניסיתי "לערוך מחודש" את נה"מ, לפני שראיתי את נוסח התי"ש, הגעתי ללא מאמץ לנוסח דומה ביותר לנוסח השבעים. נסיון זה הוכיח לי שאין צורך ליחס תיחוס ביקורתי מיוחד לכותב נוסח זה, שהרי במשנות רכה ניתן להגיע לנוסח זה.

הנוסח שבא לידי ביטוי בתה"ש הוא נוסח מקוצר של הנוסח שנכנס למסורה, ואין נוסח המסורה "הארכה" של הנוסח שתורגם בשבעים.

שיטתני:

סקוד "מ" סקוד "ר"

הנוסח המלא:

שילוב מודע של

נוסח המסורה > ----- > שני המקורות יחד.

!

!

הנוסח המצב:

נוסח עממי-פרשני

תרגום ה-70 >-----> ששנונה עיבוד

של הנוסח המלא.

(שני הנוסחים מתקיימים במקביל)